

fedezhettem, elsősorban az tette lehetővé, hogy kedves figyelmességük folytán beletekinthettem a Losoncra átszállított könyvtár értékes példányaiba, köztük Kazinczy Ferenc e közleményben tárgyalt könyvébe is. Ebben találtam meg az itt közölt ismeretlen Kazinczy ajánlást, ezért a könyvtár igazgatónőjének, Irene Blühovának és munkatársának, Juraj Čecetkának itt is köszönetemet nyilvánítom.

Dr. SZÁNTÓ IMRE:

KAZINCZY FERENC EDDIG ISMERETLEN LEVELE GRÓF ESZTERHÁZY KÁROLY EGRI PÜSPÖKNEK

Miközben a II. József-korabeli közös iskolák (*scholae mixtae*) kérdésével foglalkoztam az egri püspökség területén, kutatómunkám során bukkantam rá az egri érseki levéltár „Acta de studiis et scholis” c. sorozata között (rakt. sz. 97. No. 573. De nationalibus Scholis mixtae Religionis) Kazinczy Ferencnek alább közölt — *eddig ismeretlen levelére*, amelyet Egerből címezve 1787. július 27-én írt Eszterházy Károly püspöknek. Váczy János Kazinczy Ferenc levelezése I. kötetében (Bp., 1890.) több levélváltást közöl Kazinczy és Eszterházy Károly egri püspök között a hejcei közös iskolával kapcsolatban, de sem nála, sem Kazinczy leveleinek azóta kiadott pótlásaiban nem szerepel az alább közölt levél a zserci közös iskola felállításáról.

Ismeretes, hogy a közös iskolák milyen pozitív szerepet játszottak II. József korában az alsó fokú oktatásban. „Közös iskoláknak neveztettek — írja Kazinczy a Pályám emlékezetében —, melyekben különböző vallású tanítók taníták a kezeik alá bízott ifjúságot”. Ezekben az iskolákban szakítottak a felekezeti különállással és az iskolaköteleseket valláskülönbség nélkül együtt tanították. A közös iskolák létrehozása jelentős lépés volt az államtól irányított világi iskola felé.

Kazinczy Ferenc a József-féle kormányzat idején (1786-tól 1790-ig) a kassai tankerület anyanyelvű iskoláinak volt a felügyelője, s ebben a minőségében igen sokat fáradozott új népiskolák létesítése, közös iskolák alapítása ügyében. Eredményes munkálkodását dicséri, hogy működésének harmadik évében a kezdeti 79 iskolával szemben (melyből kettő volt közös), 124 iskolára hivatkozhatott s köztük 19 közösre. II. József művelődéspolitikájából felismerte a kétségtelenül haladó vonásokat, ugyanakkor azonban keveset vagy alig gondolt — nem egyedül a felvilágosodás magyar képviselői között — a rendeletnek tulajdonképpeni célkitűzésével: a közös nevelés, végső soron az összbirodalom s a gyarmatosítás érdekeit célozta.

Kazinczy Ferenc — gróf Eszterházy Károly egri püspöknek

Fő Méltóságú, Fő Tisztelendő, Nagyságos Egri Püspök s Fő Ispány Ur, Kegyelmes Uram!

A Fels. Helytartó Magyar Királyi Tanátsnak sub No 292. ide zártt parantsolatjához képest nékem Tek. Borsod Vármegye Szolgabírájával annak meg vizsgálására kellek mennem, ha Zsértzen

hozattathatik é bé közös Nemzeti Iskola, vagy nem? az az, vagy-nak é mind a két Felekezeten elegendő számmal a Lakosok, melly esetre a Protestánsoknak, valamint a Catholicusoknak is, Tanító-joknak el-tartások felől kell gondoskodni; sőt töllem az kívántatik, hogy őket a közös Oskolának ott lejendő fel állítására vezessem.

Kegyelmes Uram! Zsértz Excellentiádnak a jószágai között való. Excellentiád eránt való tiszteletem azt hozza magával, hogy hire s engedelme nélkül illy tekintetű dologhoz ne fogjak, ha bár ez ezen uttal tsak az egy Investigatió állapodik is meg. Alázato-san jelentem tehát ezt előre, minekelőtte oda ki-mennék, s kérem Excellentiádat, hogy ezt hiv tiszteletem s egyenességem jeléül venni méltóztasson.

A Mélt. Gróff Török Lajos Úr sub No 263. ide rekesztett Le-vele Maklár eránt már többet kíván. Az abban említett parantsolat a Protestánsoknak, a hol elégségesek ugyan egy Tanító el-tartására, de a hol ennekelőtte Oskolájok nem vőlt, s tsak privatum religionis exercitiūm birnak, közös Oskolát enged. Hogy az acclusumokat Excellentiádnak által nem nyujtom az az oka, mert a Gróffnak vissza-adtam, erga restitutionem lévén a levél mellett.

Illyen éppen a Hejtzei eset, mellyről most azt mondhatom, hogy lelkem esméretiben itéllem helytelennek a Protestans Tanító oda lejendő bé-hozását, minthogy a Nép, a melly ezt fizetni fogná, az el-tartására elégtelen; s következés képpen ha tsak az Investigatiókor (mellyet az Excellentiád előtt való udvarlásig halasztottam) egyéb képpen nem leszek meg-győződve, kötelességnek fogom tartani meg-gátlását.

A Zsértzi excursiōm tehát tsak alázatos bé-jelentést kívánt töllem; a Maklári pedig kénszerit kérni Excellentiádat, hogy (ha Oskolájok nintsen a Protestánsoknak) ennek való helyet ki-mutatattani méltóztasson, valamint ezt, és a Catholicus Tanítónak dotatióját Hejtze eránt is alázatosan kérem.

Ajánlom magamat hatalmas kegyelmeibe Excellentiádnak, s a leg-mélyebb tisztelettel maradok Excellentiádnak leg-alázatosabb szolgálja

KAZINCZY FERENC

Eger, 27. Jul. 1787.

[A levél eredetije az egri Érseki Levéltárban található. (Rakt. sz. 97. Nr. 573. Acta de studiis et scholis. De Nationalibus Scholis mixtae Religionis.)]

Fő-Méltóságú, Fő-Likőelőadó, Nagybíró Cs. Szék
Fő-Írány Ur,

Kegyelmes Uram!

A Felső-Helytartó Magyar Királyi Tanácsának sub 72-
1872. ide zárt parancsolatjához képest nékem
Felt. Dorozsi Vagyó Okmánybírójával annál meg-
vizsgálásainak tellett mennem, ha Zsértyon köz-
sághat? e' be' közös Nemzeti Iskola, vagy nem?
az az, vagy az e' mind a' két felekezeten elég-
bővülő számával a' kárhoz, mely egyet a' Pro-
testánsoknak, valamint a' Catholicusoknak
is, tanítójának el-tartásról felől felt gondos,
körü: jár töltem az kívántak, hogy ők a' kö-
zös Iskolaik ott leendő fel állítására vezessen

Kegyelmes Uram! Zsérty Excellenciád,
rak a' jöfőgari közül való. Excellenciád
eránt való hískeltem azt hogy magával hogy
hite e' engedelmé nélkül ily tekintetű dolog,
hoz ne fogjak, ha bár ez egy által az egy
Investigatió állapodik is meg. Alázatosa je,

bel. hozását, minthogy a' Népi, a' melly egy fi-
zetni fogva, az el. tartására elégséges; i' éves
Ezer képpen ha csak az Investigatorok f. mellyen
az Excellenciád előtt való udvarlásig halaf.
toltam; egyébképpen nem lehet meg. győződés
Eccellenzádnak fogom tartani meg. gatlását.

A' Törzsi excursionom tehát csak aláíratos bi. jelentést
kívánt töltem; a' Magyar pedig kétféleké-
tűm Excellenciádat, hogy Th. G. K. K. K.
minthogy a' Protokollusoknak; c. melly való hely-
lyet bi. mutatattam; méltóságosan, valamint
egy, és a' Catholicus Tanácsnak Dodatióját
Helyi eránt is aláíratosan kérem.

Csánlom magamat hatalmas és
gyelmeide Excellenciádnak, i' a' leg. méltos-
sággal maradok

Excellenciádnak

Cser. 27. Jul.
1787.

leg. aláíratosabb jókívánság
Kazinczy János